

Wiesław Charczuk
(Siedlce)

Przeobrażenia personalne w Podlaskiej Komendzie NSZ w latach 1945-1947

Po uznaniu latem 1945 roku Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej przez aliantów, Rada Jedności Narodowej (parlament Polskiego Państwa Podziemnego) postanowiła się rozwiązać. Stronnictwo Narodowe (dalej: SN – przyp. W. Ch.), które było głównym filarem obozu narodowego i oddziały zbrojne tego obozu (Narodowe Siły Zbrojne, Narodowe Zjednoczenie Wojskowe i Narodowa Organizacja Wojskowa) opowiadało się za kontynuowaniem konspiracji. Wolę walki obozu narodowego z komunizmem wyraża odezwa z końca 1945 roku: „Stoi przed nami walka. Nie tylko zresztą walka zbrojna co polityczna. [...] Jeśli jako naród utrzymamy się na płaszczyźnie katolickiej i polsko-narodowej, jeśli nie dopuścimy do naszej duszy marksizmu, jeśli w imię katolickiego narodu i katolickiego państwa wytworzymy ten powszechny wszechpolski ruch walki – zwyciężymy”¹.

Obóz narodowy uważał, że należy nadal trwać niezłomie, albowiem współdziałanie i kompromis z komunistami nie są możliwe. W celu usprawnienia działania w konspiracji podlaskiej Komendy NSZ poczynione zostały zmiany strukturalne.

W wyniku rozłamu w NSZ nowym Komendantem Okręgu NSZ „Podlasie” został oficer sztabowy XII Okręgu mjr Szczepan Piszczek „Hubert” vel „Tomasz”. W lipcu 1945 roku do punktu kontaktowego NSZ przy ul. Sekulskiej 6 u Janiny Bujalskiej w Siedlcach dotarł rozkaz podpisany przez ppłk Stanisława Miodońskiego „Sokół”. W swoim rozkazie Stanisław Miodoński informował, że jako Komendant XII O NSZ – Związku Jaszczurczego, tworzy nowy okręg NSZ, nadając mu numer XII – taki, jaki posiadał w okresie okupacji niemieckiej. Jednocześnie ppłk Stanisław Miodoński wzywał wszystkich członków SN i sympatyków NSZ do wstępowania w szeregi NSZ. W rozkazie stwierdzał, że reprezentuje czystą linię

¹ Odezwa Stronnictwa Narodowego z końca 1945 roku, w zbiorach autora

NSZ, a wszyscy inni podszywają się tylko pod NSZ. W odpowiedzi na ten rozkaz KO XVII NSZ-AK (w ramach Tymczasowej Narodowej Rady Politycznej Ziemi Wschodnich została zmieniona numeracja Komendy Okręgu z XII na XVII, która obowiązywała od lutego do lipca 1945 roku – W.Ch.) Zygmunt Roguski „Perkuła” wydał rozkaz potępiający ppłk Stanisława Miodońskiego nazywając go „samozwańcem” i „buntownikiem”.

Oficer organizacyjny Okręgu XVII NSZ Tomasz Nowak „Raślaw” poinformował członków NSZ, że dawni rozłamowcy Marian Krasuski i Jerzy Iciaszek „Wiktor” wysuwając ppłk Stanisława Miodońskiego jako nowego komendanta dokonali rozłamu w XVII O NSZ, tworząc z rozłamowców nowy XII O NSZ „Podlasie”. Za rozłamowcami (tj. za Stanisławem Miodońskim, Marianem Krasuskim i innymi opowiedział się komendant powiatu sokołowskiego, oddział Józefa Posiadały „Strąka” działający na terenie powiatu siedleckiego i terenach na południe od Siedlec). Terytorialnie XVII O NSZ objął wschodnią część powiatu siedleckiego, powiat radzyński i oddział Pogotowia Akcji Specjalnej w Siedlcach pod dowództwem Stanisława Oknińskiego „Zycha”².

Szczególną nienawiścią do ppłk Stanisława Miodońskiego i jego ludzi pałał kpt. Jan Morawiec „Rębacz” pełniący funkcję I wiceprezesa w Tymczasowej Narodowej Radzie Politycznej Ziemi Wschodnich (TWRPZW – przyp. W. Ch.), który będąc w sierpniu 1945 roku na terenie XVII O NSZ powiedział: „Najpilniejszą sprawą dla PAS i AS O XVII jest likwidacja głównych rozłamowców: Stanisława Miodońskiego „Sokół”, Mariana Krasuskiego i Jerzego Iciaszka „Wiktor”³. W połowie sierpnia 1945 roku odbyła się odprawa w Lucynowie gmina Czuryły w powiecie siedleckim u Czesława Dybowskiego, członka NSZ. W trakcie odprawy Jerzy Wojtkowski „Drzazga” przekazał dowództwo Pogotowia Akcji Specjalnej PAS i AS Okręgu XVII Romanowi Jaroszyńskiemu „Roman”⁴.

We wrześniu 1945 roku rozkazem Komendanta Głównego NSZ ppłk Stanisław Miodoński „Sokół” został przeniesiony na stanowisko Komendanta Okręgu Dolnośląskiego. W 1945 roku XVII O NSZ „Podlasie” podlegał inspektoratowi lubelskiemu NSZ. Rozkazem KG NSZ gen. Zygmunta Broniewskiego z dnia 1 sierpnia 1945 roku nastąpiły zmiany w układzie terytorialnym NSZ-ONR, NSZ-ZJ. Obszar Polski został podzielony na 3 inspektoraty obszarowe: Zachód, Wschód i Południe. Okręg XII NSZ pod dowództwem ppłk. Stanisława Miodońskiego wszedł w zasięg inspektoratu Wschód. Dowódcą inspektoratu został Mirosław Ostromięcki „Mirski”⁵.

Na czele Okręgu XVII NSZ-AK stał ppłk Jan Zygmunt Roguski „Perkuła”, „Proporzec”, „Kacper”. Komendantowi Okręgu podlegał sztab Okręgu. Szefem

² Archiwum Sądu Warszawskiego VIII Wydział Karny (dalej: ASW VIII WK), sygn. VIII KO/914/92/UN, protokół przesłuchania (dalej: PP) S. Oknińskiego „Zych” z dnia 16 listopada 1950 r.

³ Tamże, ASW VIII WK, sygn. VIII KO/914/92/UN.

⁴ ASW VII WK, Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie (dalej: WU-BP), KO/914/92/UN, PP S. Oknińskiego „Zych”, z dnia 1 grudnia 1950 r.

⁵ Rozkaz ogólny Dowódcy NSZ gen. S. Boguckiego z dnia 5 sierpnia 1945 r., w zbiorach autora.

sztabu został mjr Leonard Dynicz „Świt”, oficerem sztabowym był „Rawicz” (NN). W skład sztabu wchodził Kajetan Kłomnicki, kpt Jerzy Wojtkowski „Drzazga” – szef PAS i AS na Okręg XVII, Kajetan Kłomnicki „Rasław” jako oficer organizacyjny i por. Józef Nowak „Raclaw” – oficer do zadań specjalnych. Jerzemu Wojtkowskiemu podlegały oddziały leśne działające na terenie siedleckiego: oddział bojowy Józefa Posiadały „Strąka”, Piotra Kosobudzkiego „Błyskawica” i oddział Jerzego Wojtkowskiego „Drzazga” w sile 60 ludzi. Ponadto Jerzemu Wojtkowskiemu podlegały terenowe oddziały PAS znajdujące się na terenie KO m. in. PAS Siedlce pod dowództwem Stanisława Oknińskiego „Zych” i Juliana Myrchy „Sambor”⁶. Ostatecznie okręg XVII NSZ terytorialnie obejmował powiaty: węgrowski, sokołowski, siedlecki i łukowski. Po aresztowaniu przez UBKP NSZ „Węgrów” mjr Stanisława Ostwind-Zuzga „Kropidło” na terenie powiatu węgrowskiego KP był ppor. Karol Czapski, który pełnił tę funkcję od grudnia 1944 roku do 1948 roku. W powiecie sokołowskim w 1945 roku KP był mjr „Zwardoń” (NN). Wg opinii Stanisława Miodońskiego powiat sokołowski był skonsolidowany i wybitnie narodowo nastawiony⁷. W skład KP Sokołów Podlaski wchodził: ppor. Aleksander Mackiewicz „Maciek”, ppor. Michał Michalak „Mierzejewski”, por Henryk Darczuk, Tadeusz Baliński – szef wywiadu KP i por. Franciszek Koć „Szaruga”. Na terenie powiatu siedleckiego funkcję Komendanta Powiatowego pełnił kpt. Leon Klencner „Zawisza”. Dowódcą placówki w gminie Bielany był Wiktor Jan Chojecki. Oddział Wiktora Chojeckiego „Jędrak” liczył około 27 żołnierzy. Oddział Wiktora Chojeckiego tworzyli: Stefan Dobrzyński „Lancet”, Jacenty Mionek, Piotr Mionek „Śmigły”, Stefan Rozbicki „Śmiały”, Kondraciuk „Flegmatyk”, Bronisław Sadłowski „Bystry”, Józef Zembrowski „Mocny”, Zygmunt Kozłowski „Niepan”, Władysław Piesak „Rąk”, Aleksander Bieliński „Chaber”, Czesław Wołos „Kąkol”, Waclaw Wołos „Zdun”, Józef Dmowski „Wróbel”, Jan Kudelski „Potok”, Władysław Rozbicki „Grab”, Florian Zembrzusi „Lipka”, Aleksander Jozuski „Belon”, Marian Znamierowski „Czajka”, Roman Dębski „Osa”, Stanisław Skorupka „Truteń”, Wysokiński „Soja”, Franciszek Bubel „Kruk”, Edmund Młonek „Jastrząb” i „Szczygieł” (NN)⁸.

Na terenie powiatu łukowskiego Komendantem Powiatowym został „Lewicki” (NN). Następnie KP został Zygmunt Wolanin – komendant placówki NSZ Celiny. Zastępcą komendanta został kpr. pchor. Zbigniew Rybak „Orlicz”. Wywiadem na terenie KP Łuków kierował Hieronim Branicki „Tadeusz”. Oficerem organizacyjnym był Edmund Baranowski „Andrzej”¹⁰.

⁶ ASW VIII WK, sygn. VIII KO/914/92/UN, PP S. Oknińskiego „Zych”.

⁷ Meldunek Grab XII (kryptonim XII Komendy Okręgu NSZ „Podlasie” w okresie okupacji hitlerowskiej – W.Ch.) do KG NSZ z dnia 6 sierpnia 1945 r., [w] *Narodowe Siły Zbrojne*, oprac. L. Żebrowski, Warszawa 1994, t. I, s. 160-161.

⁸ M. Krasuski, *Zarys historii XII KO NSZ*, zbiory Zygmunta Goławskiego.

⁹ Wykaz członków oddziału NSZ z terenu gminy Bielany sporządzony przez dowódcę oddziału Wiktora Jana Chojeckiego, w zbiorach autora.

¹⁰ M. Krasuski, A. Stolcman – relacje, w zbiorach Zygmunta Goławskiego.

W sierpniu 1945 roku na mocy amnestii ujawnił się prawie cały sztab XVII KO. W wyniku ujawnienia się sztabu XVII KO i działań operacyjnych UBP zorganizowana działalność NSZ przestała istnieć. XVII KO NSZ została rozbita. We wrześniu 1945 roku z obozu ze Stalingorska (przyp. W. Ch.) z ZSRR przybył Karol Sęk – były szef wywiadu XII KO. Rozpoczął on zabiegi mające na celu utworzenie nowej Komendy Okręgu. W tym celu jeździł na odprawy do KG NSZ w Warszawie. Sprawy organizacyjne omawiał z oficerem KG NSZ Janem Morawcem „Rębacz”. Łącznikami pomiędzy KG NSZ a nową KO NSZ byli: „Mir” i „Rasław”, z którymi Karol Sęk omawiał przyszłą strukturę organizacyjną KO. KG NSZ na Komendanta Okręgu zaproponowała Wincentego Pieca „Łaska”, natomiast na szefa wywiadu Karola Sęka, który miał jednocześnie kierować działalnością trzech oddziałów PAS. Karol Sęk utrzymywał kontakty z dowódcą oddziału PAS na terenie powiatu sokołowskiego Władysławem Maliszewskim „Władek”. Łącznikiem między „Władkiem” a Karolem Sękiem był „Nizinka” (NN)¹¹.

W pierwszych dniach grudnia 1945 roku mjr Karol Sęk zaczął na nowo tworzyć XII O NSZ. W dniu 4 grudnia 1945 roku na odprawie zorganizowanej w Warszawie rozkazem KG NSZ Karol Sęk objął stanowisko zastępcy Komendanta Okręgu i szefa wywiadu w/w Okręgu. Taki stan istniał w sztabie XII KO do kwietnia 1946 roku. Do kwietnia 1946 roku KO był Wincenty Piec vel „Szymon” Ze względu na opieszałość Wincentego Pieca w organizowaniu struktury Komendy Okręgu NSZ, rozkazem KG NSZ został zwolniony ze stanowiska KO. Rozpoczęto prace nad tworzeniem struktur w terenie.

W styczniu 1946 roku Karol Sęk zapoznał Stanisława Oknińskiego z Wincentym Piecem. W lutym 1946 roku Stanisław Okniński nawiązał kontakt ze swoimi kolegami – członkami NSZ: Henrykiem Matlakowskim, Stańczukiem „Urwis” i „Szpakiem”. W pierwszej połowie 1946 roku na terenie powiatu sokołowskiego w ramach wzmocnienia sił w okolicach Kosowa Lackiego doszło do spotkania Stanisława Oknińskiego z oddziałem Władysława Maliszewskiego „Władka” i „Szacha”(NN)¹².

Wiosną 1946 roku w wyniku aresztowań przeprowadzonych przez UB w Komendzie Głównej NSZ Karol Sęk utracił kontakt z kpt. Janem Morawcem i Tadeuszem Zawadzińskim „Wojciechem”. W maju 1946 roku Karol Sęk zdołał nawiązać kontakt z ppłk „Rafałem” KG NSZ. Kontakt za pośrednictwem ppłk. „Rafała” Karol Sęk utrzymywał aż do stycznia 1947 roku. Potem na wskutek aresztowania ppłk. „Rafała” kontakt z KG NSZ został zerwany. Od grudnia 1945 roku do maja 1946 roku struktura organizacyjna nowo powstającego zgrupowania NSZ pod nazwą XII KO przedstawiła się w sposób następujący. Komendantem Okręgu XII NSZ formalnie był mjr „Szymon” – prawdopodobnie Wincenty Piec, ale z powodu choroby wszelkie funkcje jego pełnił Karol Sęk „Karol”. Jemu bezpośrednio podlegał Wincenty Piec „Łaska” – oficer organizacyjny sztabu XII KO. Szefem wywiadu

¹¹ Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Warszawie, Archiwum Związku Żołnierzy NSZ w Siedlcach, materiały nieuporządkowane, protokół wykonania kary śmierci na Karolu Sęku z dnia 7 czerwca 1952 r.,

¹² ASW VIII KW, VIIIKO/914/92/UN, WUBP w Warszawie, PP K. Sęka z dnia 28 grudnia 1950 r.

KO był Karol Sęk. Oficerowi organizacyjnemu podlegał PAS na miasto Siedlce pod dowództwem Stanisława Oknińskiego. Dowódcą PAS-u na teren powiatu siedleckiego był Franciszek Krasuski „Wieniawa”. PAS powiatu sokołowskiego podlegał Władysławowi Maliszewskiemu „Władek”. W grudniu 1945 roku szefem Pogotowia Akcji Specjalnej i Akcji Specjalnej został Wincenty Piec, który jednocześnie w KO pełnił funkcję oficera organizacyjnego. Od drugiej połowy sierpnia 1945 roku z rozkazu mjr. Jana Morawca „Rębacz” rozpoczęto organizację ścieśniać, kładąc duży nacisk na rozwój PAS i AS. Po objęciu dowództwa nad okręgowym PAS przez por. Romana Jaroszyńskiego nastąpił rozwój tej organizacji. Adiutantem Romana Jaroszyńskiego został st. sierż. Grzegorz Borys „Żuraw”. Komendantem Powiatowym PAS na powiat siedlecki został Stanisław Okniński „Zych”, a jego zastępcą Julian Myrcha „Sambor”. Aktywnymi żołnierzami PAS na terenie powiatu siedleckiego w 1945 roku byli: Zdzisław Szpakowski „Błyskawica”, Roman Ziółkowski i Mieczysław Rejenciak „Konrad”. Działalność PAS KP „Siedlce” była bardzo krótka z powodu aresztowania Juliana Myrchy „Sambor”. Julian Myrcha był właścicielem posesji przy ul. Sekulskiej 8 w Siedlcach i tam znajdowały się punkty kontaktowe dla członków NSZ, broń, mundury i ubrania cywilne. Z posesji „Sambora” funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa (UB) zabrali broń i dokumenty PAS „Siedlce”. W kwietniu 1946 roku na terenie powiatu sokołowskiego został rozbity przez oddział Wolność i Niezawisłość (dalej: WiN) oddział NSZ „Władka”.

W tym samym czasie w tajemniczych okolicznościach zginął Wincenty Piec „Łaska”. Po rozbiciu oddziału PAS „Władka”, PAS KP Sokołów Podlaski odpadł od XII KO. Śmierć Wincentego Pieca „Łaska” spowodowała, że Karol Sęk „Karol” utracił kontakt z terenem. 15 sierpnia 1946 roku z rozkazu KG NSZ mjr Karol Sęk został mianowany z p.o. na KO XII, a Stanisław Okniński „Zych” na podporucznika i p. o Komendanta PAS XII Okręgu. W przypadku powiększenia się Okręgu Podlasie KG NSZ miała przysłać oficera do sztabu XII KO. Szefem PAS na miasto Siedlce został od sierpnia 1946 roku Henryk Matlakowski „Wałek”, a szefem KP PAS Franciszek Krasuski „Wieniawa”. W grudniu 1946 roku na wskutek niesnasek między „Wieniawą”, a Stanisławem Oknińskim, szefem PAS na powiat Siedlce został Komendantem Powiatowym PAS Stanisław Okniński, a jego zastępcą Henryk Matlakowski. 1 kwietnia 1947 roku został stworzony nowy oddział PAS, którego dowódcą został Tadeusz Kokot „Jerzy”, a potem Tadeusz Moniuszko „Bej”¹³.

Od momentu kiedy Karol Sęk został KO przybrał sobie pseudonim „Jakub”, w połowie 1946 roku XII Okręg NSZ na terenie powiatu siedleckiego i łukowskiego liczył około 60 żołnierzy¹⁴. Przy XII O NSZ pozostały tylko PAS Powiat Siedlce i PAS Siedlce miasto. Jeżeli chodzi o działalność w dotychczasowej struk-

¹³ ASW VIII WK, sygn. VIII/914/92/UN, PP T. Moniuszki z dnia 4 grudnia 1950r.

¹⁴ ASW VIII KO, sygn. VIIIKO/914/92/UN, PP S. Oknińskiego z dnia 16 grudnia 1950 r.; R. Mikołajczuk, *Przyczynek do historii XII Okręgu Podlaskiego Narodowych Sił Zbrojnych w okresie okupacji sowieckiej 1944-1950*, [w] *Narodowe Siły Zbrojne na Podlasiu*, red. M. Bechta i L. Żebrowski, t. II, Siedlce 1998, s. 195.

turze, Karol Sęk jako Komendant Okręgu twierdził, że struktura wojskowa na jakiej były oparte dawniej NSZ jest niedobra. System struktury wojskowej mógł być jeszcze stosowany tylko tam, gdzie okręgi są liczne i dysponują dużym terenem i dużą liczbą ludzi. Okręg XII liczył około 60 ludzi. Karol Sęk proponował działanie oddziałów PAS metodami niewojskowymi, tzn. znieść wszelką terminologię wojskową, wszelkie meldunki, meldowanie się itp. Działanie miało polegać na stosowaniu metod grup niewojskowych (bandy), tzn. otrzymanie wiadomości od wywiadowcy na jakąś akcję, ustne zawiadomienie ludzi, dokonanie akcji, podział pieniędzy bez żadnych pokwitowań ani rozliczeń. Akcje zlecał przeważnie KO.

Do sierpnia 1946 roku struktura XII KO NSZ była podobna do wcześniejszej tzn. był KO, oficer organizacyjny, szef wywiadu, szef PAS-u. W sierpniu 1946 roku Stanisław Okniński był K PAS XII O i jednocześnie pełnił funkcję K PAS Siedlce. Po ujawnieniu przez Stanisława Oknińskiego „Zycha”, że XII KO NSZ nie wykazuje już tendencji rozwojowych, KO Karol Sęk „Jakub” w grudniu 1946 roku rozkazem ustnym utworzył rejon PAS „Topór I” obejmujący Siedlce miasto i okolice oraz rejon PAS „Topór II” obejmujący powiat siedlecki. 1 kwietnia 1947 roku została utworzona nowa grupa dywersyjna pod kryptonimem „Wiąz”, która była podzielona na sekcje. Początkowo były dwie a potem trzy sekcje. Twórcą grupy był Tadeusz Moniuszko „Mrok”, „Bej”, „Zjawa”. Pierwszym dowódcą PAS „Wiąz” został Tadeusz Kokot „Jerzy”, a potem Tadeusz Moniuszko. Oddział miał być przedłużeniem oddziału Jerzego Wojtkowskiego „Drzazga”. Oddział składał się z członków NSZ – uczniów Gimnazjum Mechanicznego w Siedlcach zagrożonych aresztowaniem przez aparat UB. W skład oddziału „Wiąz” weszła sekcja siedlecka NSZ, której dowódcą w listopadzie 1946 roku był Henryk Matlakowski „Walek”, zastępcą dowódcy sekcji był Karol Sawicki „Mały”. W jej skład wchodził: Władysław Jarosz „Sokół”, Mieczysław Baran „Ząb”. Dowódcą tej grupy miał zostać przyjaciel Tadeusza Moniuszki Tadeusz Kokot „Jerzy” – oficer WP. Jednak Tadeusz Kokot nie objął stanowiska dowódcy grupy dywersyjnej PAS i dowódcą został Tadeusz Moniuszko. Grupę dywersyjną PAS tworzyli „spaleni” członkowie PAS „Siedlce”, ochotnicy zwerbowani przez Tadeusza Moniuszkę i czteroosobowy oddział Stanisława Wierzchuckiego „Sęk”.

Początkowo grupa dywersyjna „Wiąz” liczyła 14 osób. W maju 1947 roku dowództwo nad oddziałem objął Tadeusz Moniuszko „Mrok”. Po objęciu dowództwa nad PAS-em „Wiąz” przez Tadeusza Moniuszkę „Mrok” oddział powiększył się. Przybyli do niego „Danek” (NN), Kazimierz Antolak „Halina”, „Komar” (NN), „Lis” (NN), Karol Sawicki „Mały” i Janusz Olczak „Kobus”. Szefem oddziału początkowo był „Danek”, a następnie Karol Sawicki „Mały”. Oddział dzielił się na sekcje. W skład sekcji gospodarczej wchodziło czterech żołnierzy: Henryk Jasiński „Grom”, Waclaw Kalicki „Wrzos”, Ryszard Mikołajczuk „Szkoł” i Janusz Olczak „Kobus”. Dowódcą tej sekcji był kp Karol Sawicki „Mały”. Sekcja była uzbrojona w: 1 rkm, 2 kbk, 2 automaty ppsz, 1 pistolet granaty. Zadaniem sekcji gospodarczej było prowiantowanie oddziału oraz jego ubezpieczenie czasie marszu.

Dowódcą sekcji drugiej był Tadeusz Moniuszko „Zjawa”. W skład tej sekcji wchodzi Stanisław Wierzchucki „Sęk”, Marian Kordys „Boruta”, „Danek” i „Halina”. Zadaniem jej było przeprowadzenie akcji rekwizycyjnych żywności i ubrań ze spółdzielni sklepów i akcje na kasy oraz inne akcje wymierzone w instytucje państwowe, wagony pocztowe. W sierpniu 1947 roku została zorganizowana trzecia sekcja egzekucyjna, którą tworze członkowie z pierwszej i drugiej sekcji: Marian Kordys, Janusz Olczak „Kobus” i Henryk Jasiński „Grom”. Dowódcą trzeciej sekcji był „Komar” (NN)¹⁵. W czerwcu 1947 roku skład oddziału był następujący: Tadeusz Moniuszko „Mrok” – dowódca Karol Sawicki „Mały” – zastępca dowódcy, Henryk Jasiński „Grom”, Janusz Olczak „Kobus”, Józef Wysokiński, Ługowski „Sosna”, Antoni Makowski „Żbik”, Marian Kordys „Czarna”, Ryszard Mikołajczuk „Ryś”, Waław Kalicki „Parasol”, Stanisław Taraszewski „Orzeł”, „Wilk” (NN), „Winer” (NN), Kazimierz Antolak „Halina” i „Komar” (NN) z Mońk. Taki skład oddziału PAS był od czerwca 1947 roku do 30 września 1947 roku¹⁶.

W czerwcu 1947 roku na wskutek aresztowania i wsypy Jana Osiela „Jastrząb”, został zlikwidowany przez Urząd Bezpieczeństwa PAS „Topór I”. W wyniku likwidacji PAS „Topór I” Karol Sawicki i Janusz Olczak przyłączyli się do oddziału „Wiąz”. Jednocześnie został zlikwidowany przez UB oddział PAS „Topór II”. Żołnierze z tego oddziału zostali aresztowani przez UB lub rozproszyli się, ukrywając się. Dowódca rozbitego oddziału „Topór II”, Franciszek Krasuski „Wieniawa” dołączył do oddziału dywersyjnego PAS „Wiąz”. Od czerwca 1947 roku na terenie XII O NSZ pozostał tylko oddział dywersyjny „Wiąz”¹⁷.

Po przejściu żołnierzy z oddziałów „Topór I” i „Topór II” grupa liczyła około 30 żołnierzy. Całością dowodził por. Tadeusz Moniuszko „Bej”, zastępcą dowódcy był ppor. Tadeusz Kokot „Jerzy”. W skład oddziału leśnego „Wiąz” wchodził: Stanisław Okniński „Zych” – Komendant PAS O XII NSZ, Franciszek Krasuski „Wieniawa” – Komendant placówki obejmującej wsie: Pluty, Mrocзки, Śmiary, Roztogi, Andrzej Jastrzębski „Mewa” – zastępca komendanta placówki Mroczuki Bolesław Szczygielski „Bocian”, „Jesion” (NN), Ługowski „Sosna” – łącznik pomiędzy Komendantem Okręgu a oddziałem „Wiąz”, Janusz Olczak „Kobus”, Antoni Makowski „Żbik”, Marian Kordys „Czarny”, Ryszard Mikołajczuk „Ryś”, Waław Kalicki „Parasol”, „Wilk” (NN), Zygmunt Marcinek „Dąbek”, Stanisław Wierzchucki „Błyskawica”, „Sep”, Stanisław Taraszewski „Orzeł” i Mieczysław Baran „Ząb”¹⁸.

Oddział podzielony był na sekcje. Dowódcą sekcji PAS na miasto Siedlce był Karol Sawicki „Mały”. Sekcję tworzyli: Mieczysław Baran „Ząb”, Władysław

¹⁵ ASW VIII WKW, sygn. VIII/914/92/UN.

¹⁶ ASW VIII WK, sygn. VIII KO/914/92/UN, WUBP w Lublinie, PP K. Sawickiego „Mały” z dnia 6 marca 1948 r.

¹⁷ ASW VIII WKW, sygn. VIII KO/914/92/UN PP S. Oknińskiego

¹⁸ ASW VIII WKW, sygn. VIII KO/914/92/UN, Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Siedlcach, wyciąg z protokołu przesłuchania Jana Osiela „Jastrząb” z dnia 23 czerwca 1948 r.,

Jarosz „Sokół”, Eugeniusz Wróbel „Wicher”. Sekcja „Małego” była uzbrojona w: 1 kbk, 2 pistolety, 1 pps, 1 minę i granaty Broń dla sekcji dostarczał Karol Sawicki. Oprócz sekcji Karola Sawickiego na terenie miast Siedlce działały sekcje „Wilka” (NN) i Stanisława Wierzchuckiego. Wszystkie sekcje miał kontakt z oddziałem leśnym „Wiąz”. W lipcu i sierpniu 1947 roku komendantem PAS na Siedlce został Henryk Matlakowski „Walek”. Niedługo na tym stanowisku nastąpiła zmiana i tę funkcję objął Stanisław Okniński „Zych”. W lipcu lub sierpniu 1947 roku przeszedł do oddziału Tadeusza Moniuszki „Mrok”. W oddziale „Mroka” pełnił funkcję dowódcy PAS-u na powiat siedlecki. Za wiedzą „Zycha” odbywały się kontakty z KO Karolem Sękiem. Najczęściej oddział dywersyjny PAS operował na terenie gminy Domanice w miejscowościach: Tworki, Daćbogi, Mroczi, Śmiary, Pluty, Pieńki i w lasach przyległych do tych wiosek¹⁹. Stanisław Okniński „Zych” jako dowódca oddziału PAS walczył z komunistami na terenie Podlasia do listopada 1947 roku. Terenem działań oddziału były powiaty: siedlecki, łukowski i sokołowski. Miejsce postoju oddziału znajdowało się w Jacie²⁰.

Oprócz oddziału Stanisława Oknińskiego na terenie powiatu siedleckiego działają oddziały leśne NSZ: por. Tadeusza Moniuszki „Bej” liczący około 30 żołnierzy, oddział Franciszka Dziewulskiego „Wilka” liczący około 20 żołnierzy, oddział Tadeusza Ługowskiego „Krogulec” liczący około 20 żołnierzy²¹. Ogółem operowało w oddziałach PAS NSZ około 70 żołnierzy.

W tym czasie sekcje PAS w Siedlcach były pod dowództwem „Wilka” i Karola Sawickiego. Łącznikiem oddziału leśnego „Wiąz” z Komendantem Okręgu mjr Karolem Sękiem był Kazimierz Izdebski „Kazik”. W 1947 roku PAS na terenie XII KO NSZ utworzono sekcje: pieniężną, której zadaniem było zdobywanie pieniędzy i egzekucyjną, której zadaniem było wykonywanie egzekucji na członkach PPR. Funkcjonariuszami MO, UB i ORMÓ. Broń dla PAS dostarczał komendant placówki Domanice ppor. Bronisz²².

We wrześniu 1947 roku oddział „Wiąz” znalazł kwaterek we wsi Chromna. Tadeusz Ługowski przyjął ich niechętnie. Wobec obawy zemsty ze strony funkcjonariuszy siedleckiego UB Ługowski skierował oddział do miejscowości Lucynów, Wielgorz i kolonia Radzików. W Lucynowie Hieronim Dybowski przyjął żołnierzy z oddziału „Wiąz” na kwaterę. Następnie w nocy oddział poszedł do Radzikowa w rodzinne strony Henryka Jasińskiego „Grom”. Dowódca oddziału Tadeusz Moniuszko „Mrok” udał się na kolonie wołyńskie. Miało tam dojść spotkania łącznika oddziału „Wiąz” Kazimierza Izdebskiego z KO mjr Karolem Sękiem „Jakub”. Z Komendantem Okręgu spotkać się mieli: Stanisław Okniński „Zych”, Tadeusz Moniuszko „Mrok” i Janusz Olczak „Kobus”. Ta część oddziału ruszyła w kierunku Siedlec, a pozostała część oddziału „Wiąz” pod dowództwem Karola Sa-

¹⁹ ASW VIII WKW, sygn. VIII KO/914/92/UN, PP S. Oknińskiego.

²⁰ ASW VIII, sygn. VIII KO/914/92/UN, WUBP w Lublinie, PP K. Sawickiego „Mały” z dnia 6 maja 1948 r.

²¹ Relacja Zofii Kowalskiej siostry S. Oknińskiego „Zych”, w zbiorach Zygmunta Goławskiego.

²² ASW VIII WKW, sygn. VIII KO/914/92/UN, PP S. Oknińskiego.

wickiego „Mały” ruszyła do Jaty. W październiku 1947 roku doszło do spotkania Kazimierza Izdebskiego z Tadeuszem Moniuszką „Mrok” w lasach na terenie powiatu sokołowskiego. Kazimierz Izdebski – jako łącznik przekazał Tadeuszowi Moniuszce, że KO XII Karol Sęk nie ma żadnych kontaktów z KG NSZ w Warszawie. W październiku 1947 roku oddział dywersyjny „Wiąz” utrzymujący kontakt z Karolem Sękiem za pośrednictwem Kazimierza Izdebskiego „Kazik”, „Biały” wobec utraty łączności z mjr. Karolem Sękiem został rozwiązany przez zastępcę Komendanta PAS Karola Sawickiego „Mały”. Do rozwiązania oddziału dywersyjnego „Wiąz” doszło na koloniach Wyłazy – Dąbrówka na terenie powiatu siedleckiego, gdzie w opuszczonej przez gospodarza stodole, żołnierze z oddziału „Wiąz”: Henryk Jasiński „Grom”, Stanisław Wrzechucki „Sęk”, Janusz Olczak „Kobus”, „Wrzos” (NN) i „Boruta” (NN) złożyli broń. Następnie mieli przejść do oddziału WiN pod dowództwem Władysława Łukasika „Młot” lub też wyjechać na Ziemie Odzyskane. Tak więc w październiku 1947 roku oddział „Wiąz” noszący nazwę Okręgu XII NSZ został całkowicie rozwiązany. Wraz z rozwiązaniem oddziału dywersyjnego PAS „Wiąz” kończy się działalność bojowa XII Komendy Okręgu Narodowych Sił Zbrojnych „Podlasie”. Ostatni oddział bojowy NSZ Okręgu „Podlasie” uzbrojony był w: 2 RKM niemieckie, 2 rkm radzieckie typu „Diegtiariew, 1 pm wz 43, 2 ppsz., 3 kbk, 10 granatów²³.

Dowódcy PAS XII Okręgu Tadeusz Moniuszko „Mrok” i Stanisław Okniński „Zych” wyjechali na Ziemie Zachodnie, gdzie zostali aresztowani przez UB.

РЕЗЮМЕ

Персональные преобразования в Подляской Командатуре Национальных вооружённых сил в 1945-1947 гг.

Признание США и Англией Временного правительства национального единства в июне 1945 г. создало новую политическую ситуацию для народного подполья и Совета национального единства – парламента польского подпольного государства. Несмотря на отмену рекомендации, полученной польским правительством в Лондоне, правительство национального единства продолжало развиваться. Националисты не верили в то, что можно достичь компромисса с коммунистами. С целью усовершенствования действий Национальных вооружённых сил (НВС) на Подлясье, в окружной командатуре были произведены структурные изменения. В июле 1945 г. в результате разлома НВС образовалась окружная командатура (ОК) НВС – АК во главе с комендантом маёром Степаном Пишеком «Губерт» или «Томаш». К образованию конкурентной окружной командатуры НВС – ЗЈ приступил подполковник Станислав Мёдонский “Сокол”. Большинство офицеров высказалось в поддержку НВС-АК и были подчинены Люблинскому округу, где Подлясье перешло под управление Временного политического совета восточных земель, в рамках которого изменилась нумерация с XII на XVII ОК. В результате арестов, проведённых службой безопасности в июле 1945 г. XVII ОК

²³ ASW VIII, sygn. VIII KO/914/92/UN, Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Siedlcach, PP R. Mikołajczyka z dnia 17 lipca 1948 r.

прекратила своё существование. Только в декабре 1945 г. маёр Карл Сенк приступил к возобновлению деятельности XII ОК НВС «Подлясье». До апреля 1946 г. функцию руководства ОК исполнял Винцент Пец или «Симон». После смерти В. Пеця руководство ОК принял маёр Карл Сенк «Якуб». Новый командант создал раёны «Топор I» и «Топор II», а 1 апреля 1947 г. создал диверсионный отряд «Вяз». В октябре 1947 г. маёр Карл Сенк распустил отряд «Вяз». Одновременно с прекращением деятельности отряда «Вяз» заканчивается боевая деятельность XII ОК НВС «Подлясье». В 1947 г. отделы НВС, подчинённые XII ОК насчитывали около 100 солдат.

SUMMARY

Personal transformations within the Command of NSZ [National Armed Forces] in Podlasie in 1945-1947.

The recognition of the Provisional Government of National Unity by the USA and Great Britain in June 1945 created a new political situation for the national underground and for the Council of National Unity as the Parliament of Polish Underground State. When recommendations for the Polish Government in London had been drawn back, the Council made a decision to dissolve.

The nationalists didn't believe to gain a compromise with the communists. To make the National Armed Forces [NSZ] troops more effective some structural changes were made in the Command of the District. In July 1945, as an effect of division within the National Armed Forces, the Command of the District associated with the Home Army came to existence with Major Szczepan Piszczyk ("Hubert" or "Tomasz") as a command. In the same time Colonel Stanisław Miodoński ("Sokół") started creating another command, the competitive one. Most of the officers supported the Command associated with the Home Army. It was subordinated to the Lublin District where superiority upon Podlasie region was held by the Provisional National Political Council of Eastern Lands. Then the number of the command was changed from 12th into 17th.

After the arrests conducted by the Security Office [UB] in July 1945 17th Command ceased to exist. In December 1945 only Major Karol Sęk started reactivating 12th Command of the National Armed Forces "Podlasie". Wincenty Piek ("Szymon") was command of this unit and after his death Major Karol Sęk ("Jakub") took over his post. The new command created two smaller districts named Topór One and Topór Two, and a diversion squad "Wiaz". In October 1947 Major Karol Sęk dissolved the diversion squad and this act ended also the military activity of the 12th Command "Podlasie", which had at that moment about a hundred soldiers.

